

BERÉNYI MIHÁLY

**Glucose–glukóz→glükóz
(szőlőcukor, dextróz, vércukor)**

E hat szó egy vegyületet jelent. Ha a szőlőcukor klasszikus nevéből (glucose) levezethető származékait (glucuronsav, glucosid) és a orvosi szakszavakat (glucosuria, glucosidase) is figyelembe vesszük, a káoszt láthatjuk magunk előtt.

Szóösszetételekben a *gluco...* előtag kizárólag a glukózra utal, a *glyco...* általában vonatkozik cukrokra (glukóz, mannóz, fruktóz stb.). Ennek megfelelően a glucose étereit *glucosid*nak, a többi cukorét általában *glycosid*nak nevezik. Az elkapkodott fonetizáláskor a nem kívánatos *y*-okat *i*-nek vagy *ü*-nek ejtették, így lett pl. a glicinből glicin, a glicerinnél glicerín, viszont – talán a glycosid *y*-jára visszavezethetően – megszületett a hibás glükóz, a glucosidot bontó enzim glükozidáz lett, a glucosuria pedig glükózúriára torzult. Összefoglalóan cukorvizelés értelemben használhatjuk a glycosuriát (galactosuria, fructosuria), de ha konkrétan a szőlőcukorra gondolunk, akkor a glucosuria a helyes. Más szóval: a glycosuriák egyik fajtája – leggyakoribbként – a glucosuria. A nem glükózúrtással járó glycosuriákat közös néven mellituriának nevezzük. Nem helyes, ha a glucose-t a dextrose vagy dextróz szinonimájaként használjuk.

(Tisztelt Szerkesztőség! Hasonló kötekedések gyakran fogalmazódnak meg bennem bírálói vagy szerkesztői munkám közben. Mit tegyek ezekkel a mozaikkal? Befelé és kifelé is morgok, amikor a szerzők helytelenül használják pl. a megbetegedés–betegség, biopsia–biopatum, stoma–stomia, eredményező–okoz szópárokat.)

Kellemes ünnepeket kíván:
Berényi Mihály

Tisztelt Professor Úr!

„Kötekedéseit”, melyeket – ahogy ön fogalmazott – kifelé és befelé is elmorogja, kérjük, minél gyakrabban ossza meg e lap olvasóival s szerkesztőivel is! Lám, itt a példa: fölvetett gondolatai máris a legnehézkesebb és sokakat zavaró, izgató kérdéskört járják körül... Köszönjük!

És most térjünk az érdemi részekre! Azt mindenképpen le kell szögezni, hogy a „glucose” szó nem tekinthető a szőlőcukor klasszikus nevének: a történet messzebb nyúlik vissza. A szó eredetének kulcsát a görög „glykys” – ’édes’ szó jelentésénél találjuk meg, ám itt még szó sincsen a szőlőről vagy a cukorról. A későbbiekben a latinisított orvosi szakirodalomban találkozhatunk az ebből a görög eredetiből – sajnos, nem találtunk rá, pontosan hogyan – kialakult „glucosum” formára, amely már valóban ’cukor’ értelemben használtatik. Úgy véljük, ezt a glucosumot tekinthetjük leginkább a klasszikus elnevezésnek. Maga a „glucose” alak már csak egy angolszász tovorútmány, ’szőlőcukor’ jelentéssel. Ezt az írásmódot talán jobb lenne el is felejteni...

Mint írja, a „Szóösszetételekben a gluco... előtag kizárólag a glukózra utal, a glyco... általában vonatkozik cukrokra (glukóz, mannóz, fruktóz stb.)”. Böngészjük az irodalmat, de be kell valanunk, ilyesfajta különbségtételről mi nem találtunk említést: ha van tudomása ezt rögzítő szakírásról, kérjük, arról tájékoztasson minket – izgatottan és kíváncsian várjuk!

Mellékesen még azon is el lehet gondolkodni, hogy az említett hat szó valóban ugyanazt jelenti-e, illetve milyen szövegösszefüggésben, milyen szakember vagy tudós számára jelenti ugyanazt. Például zavaró lehet, hogy a „dextróz” szótöve egyértelműen a ’jobb’ jelentést hordozza, ugyanakkor mégis különbséget teszünk a más kiralitású „l-glükóz” és „D-glükóz” között, noha mind a két molekulát glükóznak nevezzük. Ez biológiailag azonban egyáltalán nem mindegy, tehát valóban van itt némi káosz. (Csak a helyesírás kedvéért hívnánk föl a figyelmet az „l-glükóz” és a „D-glükóz” írására: e szavaknál a szó előtti, kötőjellel kapcsolt „L” és „D” természetesen nem nagybetű, hanem „kapitälchen”, azaz méretileg csak akkorák, mint a kisbetűk, csupán formájuk néz ki úgy, mint egy nagybetű – ez afféle alapszabály.)

És a lényegre térve. A görög Y átírásai (orvostudományban, kémiában vagy bármely más területen) után nyomozva az az érzetünk támadt, hogy ebben sokkal inkább a hagyományok és megszokások a mérvadóak, semmint valami komoly, logikus szabály. (Ha tévedünk, kérjük, jelezzék azt feltétlenül az ógörög nyelvben jártasabbak!)

Ennek szellemében tehát célszerű elfogadni, eltűnni, megszokni ezeket a különféle Y-átírási módokat: évtizedek, sőt, évszázadok alakították ki e formákat. Van, ahol megtartottuk az Y-os írásmódot (glycosuria); van, ahol az Y „Ü”-vé változott (glükóz: csak ez a helyes – nincs glukóz, glikóz és pláne nincs glucose a magyarban, mert ez utóbbi egyszerűen egy angol szó...); van, ahol görög Y-unk „I”-vé alakult (kizárólag glicin és nem glicin vagy netán glücin). Sok szóban pedig ugyan ez az Y „U”-ként rögzült (glucostaticus). (Az adatok az Orvosi helyesírási szótárból származnak – abban bizony még sok érdekességre lelhetünk az Y után kutatva...)

Köszönettel és üdvözléssel:
a szerk.

BETKÓ JÁNOS

Kedves Szerkesztő Úr, kedves Zsombor!

Tekintettel előrehaladott koromra, engedd meg a kölcsönös tegeződő kapcsolatot. Ismeretségünk különben régi, csak egyoldalú. Néhány éve a hallgatód között ülve nagy élvezettel figyeltem előadásaidat, melyeket a magyar orvosi nyelv érdekében tartottál. Eddig nem állt módomban a bemutatkozás.

75 éves vagyok, 20 évet töltöttem el a II. számú Szemklinikán, majd mint a Szent János-kórház Szemosztályának osztályvezetője mentem nyugdíjba 10 évvel ezelőtt. 1994-től vagyok az Orvosi Hetilap olvasószervezője, amit nagy örömmel végzek,

mivel az orvosi tevékenységemet megromlott egészségi állapotom miatt nem tudom folytatni (ez a munka otthon is elvégezhető). A Magyar Orvosi Nyelv megalapítása óta igyekszem megvalósítani – nem kis nehézségek árán – azokat az útmutatásokat, melyeknek egyik apostola lettél.

A minap küldtem el egy közleményemet e-mail segítségével, hogy az a szerkesztőbizottság kellő támogatása esetén megjelenhessen a Magyar Orvosi Nyelv hasábjain. A közlemény elég terjedelmes. Esetleges rövidítésébe, vagy két részletben való megjelentetésébe is szívesen beleegyeznék.

Ez a közlemény egy átalakított formája az OH-ban megjelent dolgozatomnak, de úgy érzem, itt és ebben a formában nagyobb érdeklődésre számíthat.

Ezúton kívánok kétívű munkához – orvosi hivatásodhoz és a magyar orvosi nyelv műveléséhez – további sikereket, legyenek ezek az édesapád eredményeihez hasonlóan mindenki által a legelismertebbek és legszeretetre méltóbbak.

Baráti tisztelettel: Betkó János

Tisztelt Szerkesztő Úr, kedves Betkó János!

Először is: nagyon megtisztelő (és részemről ki nem érdemelt...) a följánlott kölcsönös tegeződő viszony! Igyekszem méltó lenni rá.

Érdekes és sok – legalábbis számomra – új (és szép!) szót, kifejezést, valamint találó mondást, aforizmát tartalmazó tanulmányod megjelenését feltétlenül támogatjuk.

A munka közreadásának lehetőségét nagyon köszönjük!

Tisztelettel, jó egészséget kívánva üdvözöl: Grétsy Zsombor

FAZEKAS ANDRÁS

Kedves Zsombor!

Kezembe került a stroke-kal kapcsolatos anyag és egy sajnálatos és szerintem nem hanyagolható hibát fedeztem fel: Bókay Árpád nevét i-vel írtam. Azt hiszem, pont a lap szellemisége miatt javítást kellene tennünk.

Rád bízom, és elnézést kérek, hogy nem vettem észre.

Baráti üdvözlettel: Fazekas András

Kedves Fazekas András!

Úgy vélem, jelzésed közzétételével már jóvá is tettük a hibát!

Azt viszont külön hangsúlyoznám, hogy ilyen esetekben szó sincs arról, hogy a szerző hibázna: saját írásában az ember természetesen esősorban a tartalomra összpontosít. Az efféle elírásokat a lektornak, a szerkesztőnek, a korrektornak kell kiszűrni.

Az pedig külön figyelemre méltó, hogy van olyan szerző, aki

ilyen alapossággal tanulmányozza egy lap szövegét! - bárcsak ilyen kevés elütés, baki, hiba lenne e lap hasábjain... De tökéletes munka nincs.

Köszönettel és üdvözlettel: Grétsy Zsombor

GYERESI ÁRPÁD

Tisztelt prof. dr. Bősze Péter úrnak, a Magyar Orvosi Nyelv alapító főszerkesztőjének!

Ezúton mondok köszönetet e számunkra nagyon fontos lap küldéséért, mely oktatói és szakírói munkánkban egyaránt rendkívüli jelentőségű. Gratulálok e dicséretes munka kezdeményezéséért és folytatásáért.

Áldott karácsonyi ünnepet, további sikeres, boldog újévet kívánok, nagyrabecsüléssel és szívélyes üdvözlettel: Gyeresi Árpád

KEDVES PÉTER!

Elnézést a bizalmas megszólításért; leveledből vettem a bátorságot.

Megpróbálkoztam egy magyaráttal, amelyet szeretnék valamilyen vitafórum elé bocsátani. Ággályaim vannak azonban, hogy a Magyar Orvosi Nyelvnek kell-e ez. Olyan fogalmakról van szó, amelyeket felhasználnak ugyan az orvosi szakirodalom, de magukat az elnevezéseket nem használja, legtöbbször talán nem is ismerik.

A **mérési skálák** (talán helyesebben **mérési szintek**) kérdéséről van szó. Az adatok (vagy mérések) egyre finomodó, egyre „többet tudó” fajtáit „nominal, ordinal, interval, ratio” skálákon mért értékeknek nevezi a külföldi szakirodalom. Magyaráttani jobbjára meg sem próbálták (talán az utolsó kivételével); mindenesetre én nem találok megfelelő magyar elnevezésekkel.

Ezt a négyes beosztást a pszichológusok találták ki, még valamikor a XX. század első felében, és azóta ez a pszichometria alapja. Úgy vélem azonban, az orvosi adatok közt is előfordul valamennyi, tehát az ő érdeklődésükre is számot tarthatnak ezek az elnevezések, illetve magyar megfelelőik, ha lennének ilyenek.

A Magyar Orvosi Nyelvben történő közlést azért látom problematikusnak, mert a lap legtöbb olvasója nem ismeri, nem használja ezeket a fogalmakat. Ezért valamilyen magyarázatra is szükség lenne; ilyenre nem láttam példát a lap általam eddig látott két számában (I/1 és III/2). A dolgozat – amely voltaképp csak egy vitaindító lenne – terjedelmét is növelné az ilyen magyarázat, meg talán bántónak is találnák egyesek az efféle magyarázgatást.

Légy szíves válaszolni: érdekelné-e ez a magyaráttal kísérlet a szerkesztőséget (és persze az olvasókat)? Magamnak is vannak

kételyeim, ezért mindenképp szeretném vitára bocsátani, mielőtt készülő könyvemben szerepeltetném őket mint „szakkifejezéseket”. Ha nálatok nem: hol próbálkozzam?

Mellesleg szeretném megkérdezni, hogy múltkor küldött kis dolgozatom meg fog-e jelenni és mikor. Legutóbbi, nyáron esedékes számotokból nem kaptam; talán azért, mert elmulasztottam megírni a postacímemet. (Úgy olvastam, akik ezt megteszik, megkapják a lapot.) Ezt most pótolom.

Ne vedd zaklatásnak vagy sürgetésnek, hogy ezt a múltkori cikket is megemlítettem. Számomra azonban ez az újabb probléma, új próbálkozásaim megvitatása a fontosabb.

Válaszodat várva üdvözlö: Hajtman Béla

Kedves Béla!

Említett, értékes tanulmányod az előző számban (IV/1) jelent meg, ami magában is bizonyítja, jelzi: érdeklődve várjuk következő írásodat is!

Elnézésem kérem, ha ez a lapszám nem jutott el hozzád – a hibát orvosoljuk!

Baráti üdvözléssel: Bősze Péter

NYÍRFALVI KÁROLY

Egy fogalom kapcsán

Írhatnék a szavak hatalmáról is, vagy a nyelv logikájáról, már ha egyáltalán létezik ilyesmi. Hiszen olykor még egyetlen fogalom hangzása és jelentése is mennyire ellentmondásos.

Hadd legyenek morbid. Itt van ez a számomra dallamosnak ható kifejezés, kicsit kemény, erősen dúros dallamot sejtet, de ének rejlik benne: rigor mortis. S a jelentése: hullamerevség. Nos igen.

Mindezt csak azért bocsátottam előre, mert ha a jövevényszavakkal, illetve a terminus technicusok (azaz a terminológia) egyes elemeivel nem bánunk kellő körültekintéssel, hasonló groteszk helyzetek adódnak.

Érdemes például megvizsgálni egy adott szó eredetét. Mondjuk, hogy görög.

Még egyszerűbb, ha veszünk egy konkrét szót, kifejezést. (Vagy éppen fogalmat.)

Mycológia.

Az alábbi gondolatmenet majd feltárja, miért is írtam így, szerintem helytelenül.

Először is, van magyar megfelelője: gombatan. Igaz persze, a gombaszakértők körében s a piacon nem használatos a „mykológus” kifejezés.

Ismertebb egy előszóval: „orvosi mycológia”. De mivel e kifejezést önmagában is csak az orvosi nyelv használja, fölösleges elé tenni a szűkítő, pontosító jelzőt, hisz e kifejezés hallatán úgy-

is mindenki az orvosi gombászatra gondol. Ez viszont így magyarosan nem elegáns, elfogadom. Így azonban az írásmód nagyon faramuci. Amolyan fából vaskarika.

A kifejezés első tagja magyarul van, a másik idegen nyelven. Feloldható ez az ellentmondás?

Beszédben nehéz, de írásban mindenképp megoldható: *orvosi mikológia*. Tehetjük ezt annál is inkább, hogy holmi sznobériából ne erőszakoljuk meg a nyelvet, s tehetjük azért is, mert az adott szó görög eredetű, s tudjuk a régi szabályt, a más betűrendszert használó nyelvekből érkezett szavak, fogalmak nyugodtan átírhatók kiejtés szerint.

Lehetnek még egy kicsit gonosz? Szép dolog a latinos, görögös műveltség, de én még egyetlen orvostól nem hallottam a „mycológia” szót, ha már így írta, helyesen ejteni. Merthogy az „Y” hang, illetve jel a görögben ü-nek ejtendő: vagyis *mikológia*.

Álláspontom szerint a helyes megoldás a következő lenne: *mikológia*.

Vagy orvosi mikológia. Esetleg: orvosi gombatan.

Egyezsége kellene jutni e szó kapcsán is, még mielőtt a mikológusoknál beállna a rigor mortis, amely egy igen szép kifejezéssel jelölt igen kellemetlen állapot.

Tisztelt Nyírfalvi Károly!

Igaza van! Valóban a „mycológia” leírás mindenképpen helytelen. Ennek egyik oka, hogy helyesírásunk elvei szerint efféle un. hibridszavakat nem használunk: vagy teljesen „idegenesen”, vagy teljesen magyarosan írunk minden szót (a szóösszetételeknél már más a helyzet!). Tehát elvileg vagy „mycológia” formát, vagy „mikológia” formát írhatunk csupán. Ám az is alapelv, hogy a tudományok, tudományszakágak neveit – néhány ritka kivételtől eltekintve – magyaros formában írjuk. A helyes leírás tehát valóban ez: „mikológia”, s az e tudományt művelő szakember megjelölése „mikológus”.

Azt sajnos mi nem tudhatjuk, hogy valóban igaz-e, hogy az „orvosi mycológia” (vagyis helyesen „orvosi mikológia”) kifejezésből a „mikológia” szót önmagában is csak az orvosi nyelv használja csupán, s így fölösleges a szűkítő, pontosító „orvosi” jelző, tekintve, hogy a kifejezés kapcsán úgyis mindenki az orvosi gombászatra gondol. Az viszont tény, hogy az „orvosi gombázat” kifejezés tényleg furán hangzik elsőre (az embernek az jut az eszébe, hogy egy orvosokból álló baráti társaság az erdőben sétálva gombákat gyűjtöget az esti galócamérgezés kockázatva...), ám ha megszokottá válna ez a kifejezés, akkor minden ilyen bizarr felhangját elvesztené és szép, magyar szaktudománynév alakulna, alakulhatna belőle – ezt persze a nyelvhasználók fogják eldönteni, elterjeszteni, elfogadni. Természetesen javaslatai (a „mikológia”, az „orvosi mikológia”, az „orvosi gombatan” formulák) tökéletesen helyesek és nyugodtan használhatóak.

Zárógondolatként még egy megjegyzés. Értékes írása végén ezt olvashattuk: „... én még egyetlen orvostól nem hallottam a „mycológia” szót, ha már így írta, helyesen ejteni. Merthogy az

„Y” hang, illetve jel a görögben ü-nek ejtendő: vagyis műkológia.”. *Hát ez bizony merész kijelentés, egyszerűen azért, mert a ’gomba’ jelentésű görög (és nem a mai görög nyelvre gondolok, hanem az ógörögre, hisz ez az orvosi kifejezés nem napjaink szüleménye, hanem már hosszabb múltra tekinthet vissza) szó „Y”-jának valódi kiejtéséről, hangzásáról nem tudunk sokat. (Sajnos, ógörög hangfövételeink nincsenek...)*

Jól példázza ennek a helyzetnek a nehézségét – egy másik régi nyelvre gondolva – mondjuk a latin Tullius Cicero cognomenjének ejtése. Hagyományosan, évezredes változások után „ciceró”-t mondunk, noha komoly nyelvi kutatások és szövegelemzések alapján ma már tudjuk, hogy ez eredetileg „kikeró”-ként ejtett s Caesar neve sem hangzott „cézár”-nak, hanem „kájzsár”-nak. A görög „Y”-nal összefüggő kérdéskörrel itt most többet nem is szólánánk: Berényi Mihály írására adott válaszukban még olvashatóak erről az „Y”-ról gondolatok.

Remélve, hogy a rigor mortis mindnyájan elkerüljük, köszönjük az érdekes és hasznos gondolatokat!

a szerk.

SCHLAMMADINGER JÓZSEF

Genetikai, genetikus vagy génikus?

Engedtessék hozzáértőikkel megosztanom bizonytalanságom gondját, az alábbiak szerint!

Olvasom egy kongresszus programjában szereplő egyik kerekasztal címét, eképpen: *Genetikai eredetű nagyothallás*. Tudom, az örökletes kórképek megnevezésében 99 esetből 100-ban így használják ezt a jelzőt.

De mégis! A genetika szaktudomány (tudományterület, ha

valakinek esetleg így jobban tetszik), amely az öröklődés – itt helyhiány okán fel nem sorolható – számtalan aspektusával foglalkozik. Ám ez a tudomány nem okoz nagyothallást (ahogyan szívritmuszavart, cukorbetegséget, vakságot, gyógyszerre adott váratlan, alkalmasint fatális reakciót és még sok minden egyebet sem), hanem ezek öröklődését tanulmányozza a családfától kezdve a molekuláris mechanizmusokkal bezárólag. Már pedig, értelmezésem szerint, és ez az, amiben azért bizonytalan vagyok, az idézett cím szoros értelme ez: „genetikai eredetű”, tehát a „genetika által okozott”.

Ugyanígy helytelennek érezném, ha *genetikus eredetű nagyothallást* (vagy bármi effélét) olvasnánk, ugyanis – megint csak egyéni értelmezésben – számomra a genetikus az a szakember, aki genetikával foglalkozik (azt műveli és/vagy alkalmazza), s mint ilyen, ebbéli minőségében nem szokott nagyothallást (szívritmuszavart, cukorbetegséget, vakságot, gyógyszerre adott váratlan, alkalmasint fatális reakciót és még sok minden egyebet sem) okozni.

Vélem, a helyes megnevezés a *génikus* lenne, „gén által determinált (meghatározott)”, „gén eredetű (génokozta)” értelemben, azaz itt és most *génikus nagyothallás*.

Jól gondolom, vagy sikerült alaposan félrevezetnem magam? Kétségtelen, az ehhez nem szokott fülnek ez bizony igazán kellemesen magyaros hangzású kifejezés, ám ezt érzem pontosnak, szabatosnak.

A szerkesztőség felhívása

Kérjük, hogy a témában jártasabb olvasók fejtsék ki véleményüket a fentebbi, elgondolkodtató kérdéssel kapcsolatban!

Köszönjük!

a szerk.